

Kræver oplæsning på biblioteker tilladelse?

Af chefkonsulent Christian Søndergaard Christensen, direktør i Forfatternes Forvaltningsselskab Stig v. Hielm-crone og formand for Forfatternes Forvaltningsselskab Morten Rosenmeier

Som et grundlag for den videre dialog mellem Forfatternes Forvaltningsselskab og bibliotekerne er det nødvendigt at få afklaret, hvorvidt oplæsning af tekster på biblioteket efter ophavsretsloven kræver tilladelse fra ophavsmanden/rettighedshaver.

I dette notat tages først stilling til, hvorvidt oplæsning af tekster generelt kræver tilladelse efter ophavsretsloven. I notatet vurderes det dernæst, hvilke aktiviteter på bibliotekerne med oplæsning af tekster der må antages at kræve tilladelse.

Oplæsning af tekster

Hvad beskytter ophavsretsloven?

Tekster er beskyttet som litterære værker efter ophavsretslovens § 1.

Bearbejdelser af tekster, herunder oversættelser, beskyttes som bearbejdelser efter ophavsretslovens § 4. Sammenstillinger af tekster, f.eks. i antologier og leksika, beskyttes som samleværker efter § 5.

Visse litterære værker aktualiserer rettigheder efter alle de nævnte paragraffer. I en oversat novellesamling vil novellerne således være beskyttet efter ophavsretslovens § 1, oversættelsen efter § 4, stk. 1 og selve novellesamlingen efter § 5.

Hvad indebærer det at have beskyttelse?

Hvad den ophavsretlige beskyttelse indebærer, fremgår af ophavsretslovens § 2 og 3.

Efter ophavsretslovens § 2 kræver det bl.a. tilladelse fra ophavsmanden at gøre værket "tilgængeligt for almenheden". Det indebærer bl.a., at det kræver tilladelse at fremføre værket offentligt, jf. ophavsretslovens § 2, stk. 3.

Ophavsretsloven udtaler sig ikke om, hvornår en fremførelse kan siges at ske offentligt. Spørgsmålet om hvornår en fremførelse må anses for offentlig og derfor kræver tilladelse, beror på nogle i retspraksis udviklede principper.

For fremførelser af ophavsretligt beskyttede værker, der sker over for et tilstedeværende publikum, som fx oplæsning af tekster, kan principperne kortfattet beskrives således:

- Det har betydning, om der er personlige bånd til stede mellem den, der er ansvarlig for fremførelsen af værket og publikum. Hvis der er det, tyder det på, at fremførelsen ikke er offentlig. Hvis ikke der er det, tyder det derimod på, at fremførelsen er offentlig.
- Det spiller en rolle, hvor stort et publikum fremførelsen retter sig mod. Det trækker i retning af, at der er tale om offentlig fremførelse, hvis fremførelsen er åben for alle og enhver eller i hvert fald større dele af befolkningen, f.eks. hundeejere, pensionister, frimærkesamlere etc.
- Det taler endvidere for, at fremførelsen er offentlig, at fremførelsen er offentligt annonceret. I UfR1999.2011 H fandt Højesteret, at fremførelse af musik i fritids- og ungdomsklubber ikke var offentlig

af en række grunde, herunder at klubarrangementer ikke blev offentligt annonceret. I UfR2002.649 Ø fandtes brug af musik i danseskoler omvendt for offentlig fremførelse, bl.a. under henvisning til, at undervisningen var udbudt ved offentlig annoncering.

- Det har en vis vejledende betydning, om fremførelsen sker erhvervsmæssigt. I den nævnte dom UfR1999.2011 H om fritids- og ungdomsklubber henviste Højesteret f.eks. også til, at fremførelse i klubberne ikke var erhvervsmæssige.
- Når det handler om fremførelse på institutioner o.l., kan det tale for, at fremførelsen ikke er offentlig, hvis institutionerne træder i stedet for folks hjem. I UfR1999.2011 H. henvistes bl.a. til, at opholdet i ungdomsklubben var et alternativ til ophold i hjemmet.

Principperne indebærer, at fremførelser inden for den *snævre privatsfære* – dvs. for familie, venner og nære kolleger o.l. – ikke er offentlige. På den anden side er annoncerede fremførelser, som er helt åbne for alle, normalt at betragte som offentlige. Det samme må gælde fremførelser, der sker over for større grupper af befolkningen, fx pensionister, frimærkesamlere eller hundeejere. Det er fx offentlig fremførelse at spille musik til offentlige koncerter, som alle kan købe billetter til, at lægge værker ud på det åbne internet eller at sende værker i radio og tv.

Imellem de to poler – fremførelser inden for den snævre privatsfære og annoncerede fremførelser, som er åbne for alle – er der en ”gråzone”. Den er kendetegnet ved, at fremførelsen sker over for afgrænsede grupper af personer, og grupperne er så lukkede, at fremførelsen ikke kan siges at være helt åben for alle. På den anden side er grupperne så åbne, at fremførelsen heller ikke kan siges at ske inden for den snævre privatsfære. Som eksempler kan nævnes fremførelser af værker som led i klasseundervisning, fremførelser i ungdomsklubber og fremførelser i foreninger.

Oplæsning af tekster på bibliotekerne

Der er ingen retspraksis om, hvorvidt oplæsninger på folkebiblioteker er offentlige.

Spørgsmålet om hvorvidt fremførelse af tekster på biblioteket er offentlig, må bero på anvendelse af de principper, der er beskrevet ovenfor.

Efter vores opfattelse kan det ikke tillægges betydning for spørgsmålet om, hvorvidt fremførelse af tekster på biblioteket er offentlig eller ej, at det er bibliotekernes lovgivningsmæssige formål at udbrede litteratur. Brug af ophavsretligt beskyttede værker er reguleret af ophavsretsloven, og hvor man har fundet grund til at indføre særlige ordninger eller undtagelser for biblioteker eller andre offentlige institutioners brug af værker, er der fastsat bestemmelser herom i ophavsretsloven, jf. hertil fx ophavsretslovens § 16-§ 16b. Uanset at folkebibliotekerne i medfør af bibliotekslovens § 1, stk. 2, skal bestræbe sig på at stille eksemplarer af film til rådighed for brugerne, kræver udlån af eksemplarer af filmværker således tilladelse fra ophavsmanden/ret-tighedshaveren, jf. ophavsretslovens § 19, stk.3.

Der er efter vores opfattelse ingen rimelig tvivl om, at annoncerede fremførelser af tekster ved oplæsning i biblioteksrummet, som alle kan møde op til, må anses for at være offentlige i ophavsretlig forstand.

Der sker imidlertid også anden oplæsning af tekster i bibliotekernes regi, end hvor der ikke er tale om egentlige oplæsningsarrangementer. Om fremførelse i den slags tilfælde er offentlig eller ej, afhænger principielt af et konkret skøn i det enkelte tilfælde. Det er derfor vanskeligt at sige noget mere generelt om retsstillingen for de forskellige andre typer aktiviteter på bibliotekerne end oplæsningsarrangementer, hvor oplæsning af tekster finder sted.

Tilfælde, hvor der ikke kræves tilladelse

Der findes en række tilfælde, hvor det er tilladt at fremføre værker offentligt uden tilladelse.

I relation til oplæsning af tekster på biblioteket er følgende ophavsretlige bestemmelser efter vores opfattelse relevante:

- Ophavsretten varer i 70 år fra ophavsmandens dødsår, jf. ophavsretslovens § 63. Det kræver derfor ikke tilladelse at foretage offentlig oplæsning af værker, der er så gamle, at beskyttelsen er løbet ud.
- Efter ophavsretslovens § 22 kan man med fornøden kildeangivelse citere fra offentliggjorte værker i overensstemmelse med "god skik og i det omfang, det betinges af formålet". Heri ligger bl.a., at der normalt kun er tale om lovlig citering, hvis det, der citeres, indgår i en større sammenhæng, typisk et andet værk. Derimod kan et citat ikke "stå alene". Desuden må citatet normalt kun fylde en ganske lille del, både i forhold til det værk, citatet stammer fra, og i den større sammenhæng, det indgår i. Endelig kræver citering normalt, at citeringen forfølger et rimeligt og anerkendelsesværdigt formål såsom at illustrere et synspunkt, anskueliggøre en opfattelse e.l. Oplæsninger i biblioteksrummet kan være udtryk for lovligt citering, hvis de lever op til disse betingelser. Det vil normalt kræve, dels at den, der står for oplæsningen, kun oplæser en lille bid af teksten, dels at oplæsningen sker på en måde, så den oplæste bid fremstår som en del af et større hele, og dels at oplæsningen forfølger det formål at anskueliggøre eller eksemplificere noget o.l.
- Efter ophavsretslovens § 21 er det tilladt at fremføre værker offentligt uden tilladelse "ved lejligheder, hvor tilhørerne eller tilskuerne har adgang uden betaling, hvis fremførelsen ikke er det væsentlige ved den pågældende foranstaltning, og hvis denne ikke finder sted i erhvervsøjemed". Reglen sigter til tilfælde, hvor fremførelsen så at sige udgør et uvæsentligt vedhæng eller tillæg til et større gratis-arrangement. Som eksempel kan nævnes, hvis pigegarden spiller en march under en broindvielse, hvor publikum primært er kommet af andre grunde end for at høre musikken. Det må antages, at ophavsretslovens § 21 kan lovliggøre oplæsninger som led i biblioteksarrangementer, hvor oplæsningen indgår som en uvæsentlig del af arrangementet. Som eksempel kan nævnes et kulturelt arrangement, hvor der både er taler, pindemadder, musik og digtoplæsning. Derimod kan ophavsretslovens § 21 ikke anvendes i forbindelse med annoncerede oplæsningsarrangementer, hvor oplæsningen ikke er et uvæsentligt vedhæng eller tillæg til noget større.

Forskellige aktiviteter på bibliotekerne med oplæsning af tekster

I det følgende drøftes det, hvorvidt det kræver tilladelse til oplæsning af tekster i forbindelse med forskellige typer af aktiviteter på bibliotekerne.

Læseklubber

Om baggrunden for læseklubber eller læsekredse i regi af bibliotekerne, må det antages, at de oprindeligt blev oprettet på lokalt på privat initiativ eller i regi af oplysningsforbundene, navnlig FOF. Nogle læseklubber blev dengang støttet af det lokale bibliotek på den måde, at biblioteket leverede bogpakker med et antal eksemplarer af samme bog, dagbladsinterview, forfatterportrætter o.l., eller biblioteket havde lagt en drejebog for læseklubber på sin hjemmeside. Med samarbejdet i 2005 mellem DR P2's daværende litteraturmagasin Alfabet og daværende Biblioteksstyrelsen blev der oprettet en række læseklubber på landets biblioteker for at fremme læsningen og udbrede litteraturen i Danmark og etablere mulighed for, at forfattere og læsere mødte hinanden og indgik i dialog. Mere end 60 biblioteker deltog i samarbejdet og stod for

at etablere klubberne og arrangere møder, der blev markedsført med plakater og bogmærker udsendt af Biblioteksstyrelsen. Dette samarbejde er senere gledet over i den nuværende ordning med over 100 såkaldte DR Romanlæsekredse eller -klubber, hvor de fysiske er i regi af ca. 50 deltagende biblioteker, hvor de hertil knyttede klubber efter debat og ved pointdeling deltager i kåringen af vinderen af DR's romanpris.

På nuværende tidspunkt har mange biblioteker – ud over de fysiske DR Romanlæse-klubber – læseklubber med fast tilknytning til biblioteket. Det er svært generelt at sige noget om, hvorvidt og i hvilket omfang der foretages oplæsning af tekster i de til bibliotekerne knyttede læseklubber. Men der er intet, der ud fra de drejebøger for læseklubber, som en del biblioteker har lagt på deres hjemmesider, der indikerer, at der almindeligvis er tale om, at deltagerne fx skiftes til at læse kapitler e.l. op for hinanden. Da der i drejebøgerne undertiden gives anvisninger om, hvordan litterære værker analyseres, er det forudsat, at deltagerne som led i en debat om, hvordan et værk skal forstås, vil læse passager op for hinanden. Det ses heller ikke, at være praksis i de fysiske DR Romanlæseklubber, at deltagerne skiftes til at læse kapitler e.l. op for hinanden. Det kan hertil bemærkes, at oplæsning i læseklubber typisk ikke vil være et relevant indslag, idet en væsentlig pointe ved læseklubberne er, at deltagerne på forhånd hver for sig samtidig har læst de litterære værker, der diskuteres.

Det er et gennemgående træk ved de til bibliotekerne knyttede læseklubber, at de i vidt omfang er brugerstyrede. Bibliotekernes rolle er ofte begrænset til at stille ofte lokaler og bøger til rådighed for klubberne, og ofte er det borgerne selv, der tager initiativ til etablering af en læseklub. En del læseklubber mødes også andre steder end på biblioteket. For de til biblioteket mere løst tilknyttede læseklubber optages nye medlemmer typisk ved, at læseklubben søger nye medlemmer ved opslag på bibliotekets hjemmeside e.l. På nogle biblioteker er der etableret mere faste læseklubber, hvor biblioteket også stiller en bibliotekar til rådighed for læseklubben, der fungerer som tovholder og bl.a. kommer med forslag til, hvilke titler deltagerne i læseklubben skal læse næste gang etc. Møder i de faste læseklubber kan være oplyst af biblioteket på bibliotekets hjemmeside, fx en fast torsdag i måneden i et bestemt bibliotekslokale. Det er typisk ikke ordningen, at alle og enhver kan møde op til et læseklubmøde. Hvis man gerne vil være medlem, kræver det sædvanligvis at man kontakter en bibliotekar, og det oplyses i mange tilfælde, om en fast til biblioteket knyttet læseklub er "åben for tilmelding" e.l.

Heller ikke de fysiske DR Romanlæseklubber er åbne arrangementer for alle. DR har således på deres hjemmeside flere gange oplyst, at hvis man gerne vil deltage i en DR Romanlæseklub, skal man kontakte det lokale bibliotek for at høre om biblioteket deltager i ordningen og om der er plads i en læsegruppe.

Om oplæsning af tekster i en læseklub er udtryk for offentlig fremførelse, som biblioteker er ansvarlig for, må bero på et konkret skøn, der bl.a. inddrager læseklubbens størrelse, antallet af medlemmer og adgangen til deltagelse i læseklubben. Det er endvidere spørgsmålet, om biblioteket med rimelighed kan anses for at være ansvarlig for oplæsning i læseklubben som arrangør.

Det er vores opfattelse, at oplæsning i læseklubber i en række tilfælde ikke kræver tilladelse fra ophavsmanden/rettighedshaveren. Der kan imidlertid på bibliotekerne være aktiviteter, hvor der i regi af en fast læseklub holdes møder som åbne arrangementer, hvor der foretages "fælleslæsning", fx efter konceptet "Shared Reading", idet en mødeleder læser tekster højt. Ved sådanne læseklubmøder kan der være tale om offentlig fremførelse, der kræver tilladelse.

Oplæsning af tekster for børn

Det må som nævnt antages, at der er tale om offentlig fremførelse af tekster, hvor alle og enhver har adgang til fremførelsen. Dette gælder, uanset om fremførelsen retter sig mod afgrænsede brugergrupper, fx frimærkesamlere, pensionister eller børn.

Om der er tale om offentlig fremførelse af tekster, hvis en børnebibliotekar læser en historie for børnene, må bl.a. afhænge af, hvor godt bibliotekaren og børnene kender hinanden, og hvor mange børn der hører historien.

Der vil lokalt, hvor børnebibliotekaren typisk indgår i et tæt samarbejde med den lokale skole om læringsforløb e.l., ofte bestå personlige bånd mellem bibliotekaren og børnebrugerne, i hvilket tilfælde det ikke vil kræve tilladelse, at bibliotekaren oplæser en historie for børnene.

Der vil derimod givetvis være tale om offentlig fremførelse, hvis der er tale om oplæsningsarrangementer for børn, hvor børnebiblioteket fx annonceret inviterer de 3-6 årlige til eventyrtime med oplæsning e.l.

Forfatteres oplæsning af egne værker

Det er spørgsmålet, hvorvidt forfatteres oplæsning af egne værker vil kunne kræve tilladelse fra og betaling til Forfatterens Forvaltningsselskab. Dette vil bero på, hvorvidt Forfatterens Forvaltningsselskab er indehaver af rettighederne til offentlig fremførelse af tekster, dvs. hvilke fuldmagter der indhentes fra medlemmerne af de organisationer, som ejer Forfatterens Forvaltningsselskab. Det var oprindeligt holdningen hos Forfatterens Forvaltningsselskab, at oplæsningsaftaler med bibliotekerne skulle omfatte alle oplæsninger, også forfatterens oplæsning af egne værker. Dette vil svare til, hvad der gælder på KODA-området, hvor KODA opkræver betaling for alle offentlige fremførelser af musik, også dem hvor komponisten selv fremfører musikken. Forfatterens Forvaltningsselskabs ønske har imidlertid mødt modstand fra dele af bibliotekssektoren. Om en eventuel aftale i et eller andet omfang skal omfatte forfatteres oplæsninger af egne tekster, er derfor indtil videre parkeret, men kan drøftes nærmere i aftaleforhandlingerne mellem selskabet og bibliotekerne.

Det er derfor ikke i dette notat søgt afklaret, hvorvidt biblioteket kan anses for at være ansvarlig for offentlig fremførelse af tekster i forbindelse med forfatterarrangementer, hvor en forfatter oplæser egne tekster.

Konklusion

Det må på baggrund af det ovenfor anførte konkluderes, at i hvert fald i tilfælde, hvor bibliotekerne afholder annoncerede, programsatte oplæsninger af tekster, hvortil enhver har adgang, er der tale om offentlig fremførelse, som efter ophavsretsloven kræver tilladelse fra ophavsmanden/rettighedshaveren.

Det er ikke al oplæsning af tekster i regi af bibliotekerne, der kræver tilladelse. Det er således vores opfattelse, at oplæsning i læseklubber/læsekrede i en række tilfælde ikke kræver tilladelse.

Når det handler om andre aktiviteter på bibliotekerne med oplæsning end egentlige oplæsningsarrangementer, vil det bero på en konkret vurdering ud fra de i retspraksis udviklede principper, hvorvidt der er tale om offentlig fremførelse eller ej.